

Інна ЛІВИЦЬКА, канд. філол. наук, доц.
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-8295-948X

СЕМІОТИКА СУБ'ЄКТИВОВАНОГО ЛАНДШАФТУ В НАРАТИВНОМУ ДИСКУРСІ АНГЛІЙСЬКОГО РОМАНУ ХІХ СТ.

Дослідження культурних дискурсів місця проживання й топосу людини оприявнює цілий ряд комунікативних практик: від вербалізованого зображення топосу, формулювання локації та напрямків, дороговказів, символічної репрезентації тварин, топографічної лексики, способів візуалізації оточення тощо. Об'єктом уваги постає семіотичний потенціал «етнофізичної номенклатури», що передбачає застосування культурологічного підходу до ландшафту як ціннісно-важливого виміру суб'єктності.

Ключові слова: *топос, семіосфера, етно-фізичні номінації, Вікторіанство, Джордж Еліот, емоційний суб'єкт, культурний дискурс аналіз (КДА).*

Процес комунікації завжди пов'язаний із розкриттям ставлення комунікантів до топосу, місця та оточення, який можливо прослідкувати як експліцитно, так і імпліцитно. Оперуючи назвами топосу, безпосереднього географічного або матеріального оточення, суб'єкти комунікації висловлюють свою належність до цього світу чи, навпаки, намагаються протиставити себе йому. Інформацію про такі відносини суб'єкта з його оточенням дослідники культурного дискурс-аналізу (КДА) вбачають у використанні топонімів, номінативів на позначення місця чи топосу, локалізованих повідомлень чи дороговказів, за якими приховано додатковий культурно-історичний зміст [7; 8], або у способах вербальної репрезентації географічного ландшафту як «гри з простором» [12] та природи.

Спираючись на досвід культурного дискурс-аналізу (КДА), спостерігаємо зростання уваги науковців до висвітлення взаємовідносин суб'єкта та природного оточення [7; 8], між етнічним населенням та локалізованими американськими дискурсами ландшафту, дискурсами води та забрудненням, невербальної комунікації з природою та дис-

курсом природи [14], забруднення води та відновлення природного ландшафту, іспаномовного дискурсу міжтопосних відносин тощо. Важливість цих досліджень для культурологічного напрямку семіотики полягає в розкритті способів й форм у змістовненні відносин між суб'єктами різних культур та їхнім природним й матеріальним оточенням, що становитиме завдання нашої розвідки.

З іншого боку, дослідження культурних дискурсів місця й топо-су оприявнює цілий ряд комунікативних практик: від вербалізованого зображення топосу, формулювання локації та напрямків, дороговказів, символічної репрезентації тварин, топографічної лексики, різноманітні способи візуалізації оточення тощо. Безпосередніми об'єктами уваги постає лексична «етно-фізична номенклатура» (*ethno-physical nomenclature*) [7, с. 43], яка передбачає вербалізацію ландшафту, води, рослин, тварин тощо.

Для орієнтування в просторі та часі увага зосереджується на демонстративних комунікативних практиках називання місць проживання, оточення, їхні вербальні описи та нарації, а також реферативний «просторовий дейксіс», поданий у формі прислівників місця та просторових займенників (наприклад, *here, there, that, those, etc.*)

Отже, для зручності нашого аналізу зосередимось на визначенні наративних епізодів у фікційному англomовному дискурсі Вікторіанського періоду, у яких розкривається ставлення суб'єкта до свого оточення, та проаналізуємо шляхи семіотизації цієї семантичної радіальної місця й простору як складника кластерної концептуалізації оточення людини, його умвельту в гендерному контексті.

Співвідношення оточення людини, її навколишнього світу здавна постає предметом уваги дослідників, через те, що спільнотам людей притаманний цілий пласт уявлень, стереотипів та символів, які пов'язують їх із місцем проживання. Еволюційний підхід до дослідження цього культурно-ціннісного пласту дозволяє побачити динаміку взаємодії двох смислів: внутрішньосоціальних (які відображають культуру пізнання) та зовнішньосоціальних (суто соціальних) [11, с. 179]. Як зазначає О. Лавренова, «з плином часу, художні образи, точні знання, та географічний простір стають одним єдиним цілим – сплавом матерії, інформації» та «енергії людської культури» [1, с. 126]. У такому контексті концепції *семіосфери* Ю. Лотмана, *ноосфери* Тейяра де Шардена, *пневматосфери* П. Флоренського мають спільне бачення взаємодії людини, її ду-

ховного та матеріального світу з географічним простором: універсальність семіотичних процесів, пронизаність людським духом, культурний ландшафт постає виміром та відображенням семіосфери, побудованим за принципом подібності до знакового тексту, який можливо прочитати та інтерпретувати.

Найменші структурні одиниці культури відображають більші ландшафтні об'єкти за *фрактальним принципом* (де найменший компонент структури містить в собі подібні копії об'єкта) від його природнього виміру та створених руками людини, до абстрактного виміру ідей, втілених у матеріальних формах та впізнаваних за своєю іконічністю та індексальністю. Відображення ландшафту та навколишнього оточення, таким чином, розкриває *матричну побудову культури*, зміна матриць якої опредметнює еволюцію смислів та символів кожної окремої історичної епохи. Спираючись на ці концепції, зазначимо, що матеріальні виміри ландшафту та простору можуть набувати знаковості у формі образів та символів, що дозволяє їх «вловити» [10, с. 3] та вписати до сітки значень матеріального світу.

Навколишнє оточення персонажів постає не лише облігаторним елементом композиції художнього тексту та як певний об'єктивований простір, наповнений описами ландшафту, архітектури, будівель, інтер'єру, меблів тощо. Функціонально оточення персонажа постає суб'єктивно та психологічно детермінованим його власною картиною світу, прояви якої в наративі можливо відстежити через *індекси суб'єктності* з імпліцитним емотивним навантаженням. Важливим для аналізу суб'єктності в наративі постає не сам фоновий ландшафт оточення персонажа як необхідне доповнення до подієвого рівня нарації, але той тип взаємовідносин між суб'єктом та його оточенням, яке він наділяє особливим ціннісним для себе змістом, емоційно детермінованим.

Іншими словами, прояви суб'єктності залежать від ступеня осягнення суб'єктом навколишнього світу, від кількості емоційних сполучень з оточуючими реаліями, які формуються протягом життя. Адже «...що вище рівень освоєння суб'єктом світу (і, відповідно, рівень його <суб'єкта> мовленнєвої компетенції), то вище ступінь емоційності слів у мовній свідомості суб'єкта» [4, с. 227].

Тобто біосеміотичний аналіз навколишнього світу персонажа сфокусований на експлікації суб'єктивного відношення особистості до явищ умовно об'єктивованої фікційної наративної дійсності,

який у психології прийнято називати «особистісним смислом» [4], необхідного складника свідомості людини. Оскільки наративний суб'єкт належить до уявного світу фікційної реальності, то способи його психологічного портретування теж залежать значною мірою від майстерності автора або наратора, форми експлікації цього рівня фікційної суб'єктності будуть різнитися відповідно до ідіо-стильового та культурно-історичного фону-модифікатора, який побудований на мовних одиницях, у яких «...співвідносяться поверхові структури мови з їхньою глибинною сутністю» [2].

Завдання художнього моделювання просторової дійсності, за О. Лавреновою, полягає в залученні одразу *трьох сфер/реальностей: ідеальної* (як втілення замислу в текст та образ), *матеріальної* (створення матеріального артефакту самого тексту) та *сфери художнього фікційного простору* (як уявного світу). За такого підходу, реальність художнього простору одразу починає моделюватися та переосмислюватися уже в процесі творення, щойно потрапивши на рівень сучасної культури, оскільки текст виконує функцію суб'єкта (активного творця семіозису) та функцію об'єкта осмислення одночасно [10, с. 208]. Ось чому мінливість соціально-культурних контекстів впливає не лише на матеріальний вимір просторової маніфестації (тобто не лише на матеріалізований текст), але й на ідейний рівень, що знаходить своє адекватне втілення у третій – фікційній реальності художнього простору, який виростає й семіотизується з інтерпретації символів.

Розуміння символу як невичерпного джерела інтерпретації, що виходить із його репрезентативної функції належить Е. Сепіру, який розмежовував *символізм референційний* (як відображення відношення між референтом та символічним значенням) та *сконденсований* (відношення референта з символічним емоційно детермінованим досвідом суб'єкта) [5]. Саме зв'язок предметів ландшафту як референтів із символічним суб'єктом через емоційно-ціннісну компоненту значення буде предметом дослідження семіосфери «навколишнє середовище» в аспекті культурного дискурсу аналізу.

Під терміном «навколишнє оточення» у фікційній реальності мається на увазі два виміри: *вимір топографічний* (або топос) та *часово-просторовий*, поєднання яких М. Бахтін окреслив поняттям «хронопоп». Усвідомлення взаємозалежності одного виміру від іншого дозволяє бачити пересування наративного персонажа у часі та

просторі, створює динамічну траєкторію його сюжетного розвитку. Навіть якщо дія локалізована в обмеженому просторі (як, наприклад, у короткому оповіданні Д. Г. Лоуренса «Johny and the desperate woman»), якісно це не впливає на рівень суб'єктності й на кількість емотивно-цінних зв'язків, які можуть знаходити свій вияв у широкому спектрі як природних, так і штучно створених явищ. Оточення персонажа може охоплювати природний ландшафт, включено з деревами, тваринами, або ж рукотворні предмети оточення, на кшталт будинків, інтер'єру, предметів меблів, тощо, що утворюють домену зовнішнього виміру гендерної суб'єктності, її Umwelt.

Ступінь та глибина пов'язаності людини з природою як первинною формою «домівки» відображає еволюцію людської цивілізації, в якій місце та статус природи визначається рівнем соціалізації та технологічного прогресу. Стосунки людини з природою, яка вражає своєю величчю та неприборканістю, заґрунтовані на міфологізованому світогляді людини, яка прагне в такий спосіб віднайти та усвідомити своє місце в загальній картині світу. Ігнорування цього взаємозв'язку призводить до порушення екології стосунків та кризи [6], «коріння якої криється в зростанні руйнівних стосунків між людиною та природою» [6, с. 304].

Питання місця людини у світі та її взаємовідносини із оточуючим середовищем постають предметом безпосереднього чи опосередкованого фікційного моделювання. Період Вікторіанства постає в цьому сенсі невичерпним матеріалом дослідження *екокритики*, нового напрямку критичного аналізу художнього тексту, який досліджує типи та форми взаємозв'язку літератури та фізичного/матеріального оточення, в усіх їх проявах та культурних маніфестаціях [15, с. 5]. Звернення екокритиків до літератури Вікторіанства стало достатньо новим феноменом, про важливість якого зазначив Джон Пархем [12], окресливши водночас особливості світосприйняття людини того періоду та способів втілення письменниками того часу складних стосунків із природою.

На його думку, по-перше, наближення технологічного прогресу та досягнення у сфері природничих наук дозволили письменникам репрезентувати людину як учасника більш глобальної екосистеми мережі видів. По-друге, особистість Вікторіанства сформувала «матеріальну усвідомленість», яка впливала з розуміння взаємозалежності концепту «human being» та типу стосунків з іншими

живими видами й матеріальним оточенням [12, с. 5–6]. По-третє, це усвідомлення себе як частини більшого континууму, сприяло появі основ «зеленої політики» (green policy), спрямованої на захист оточуючого середовища. Підсумком цього стало посилення амбівалентності в художньому моделюванні природи письменниками, які, розуміючи роль соціального прогресу та важливість природного балансу видів, мусили поєднувати у своїй творчості «наукові, соціальні та епістемологічні неузгодженості [12, с. 5–6]. Прикладом пошуку такого балансу є звернення письменників Вікторіанства до самого терміна «екологія» (що його впровадив німецький біолог Ернст Гекель у 1866 р.), у якому природа постає континуумом людей, тварин та рослин як взаємопов'язаних складових однієї екосистеми, що відчутно простежується в номінаціях вигаданого світу Wessex в романі Томаса Гарді «Far from madding crowd», або сільської розміреності життя персонажів «Middlemarch» в однойменному романі Джордж Еліот.

Розумінню ідіостилію Джордж Еліот сприяють паратекстові елементи роману «Prelude» та «Finale», в яких розкривається контекстуальний складник ставлення до природи та місця людини в ній, що заґрунтовано на теологічній парадигмі світобудови. Наратив про Св. Терезу³ та її молодшого брата, які відправились прийняти мучеництво до країни Маврів. Посилання на топоніміку цієї подорожі-дитячого паломництва «that child-pilgrimage» знаходимо в номінаціях іспанського міста «Avila» та «the country of the Moors», а також вказівку на Святу Терезу, жінку, яка жила триста років тому (в романному часовідліку). Такі домінуючі риси характеру Св. Терези, як небайдужість до національної ідеї, пристрасність натури та прагнення до епічності, стають прогностичними для подальшого прийняття вчинків та дій персонажів:

*«Who that cares much to know **the history of man**, and how **the mysterious mixture** behaves under the varying experiments of*

³ Головний персонаж Доротея Брук – це Свята Тереза, St. Teresa of Avila, Feast-day: October 15, Patron: of Headache sufferers, Spanish Catholic Writers, Birth: March 28, 1515, Death: October 4, 1582, Beatified: April 24th 1614, Rome by Pope Paul V, Canonized: March 12th 1622, Rome by Pope Gregory XV URL: https://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=208

Time, has not dwelt, at least briefly, on the life of Saint Theresa, has not smiled with some gentleness at the thought of the little girl walking forth one morning hand-in-hand with her still smaller brother, to go and seek martyrdom in the country of the Moors? <...> «Out they toddled from rugged Avila, wide-eyed and helpless-looking as two fawns, but with human hearts, already beating to a national idea; until domestic reality met them in the shape of uncles, and turned them back from their great resolve» [17, с. 3].

Семіотизація просторової домени побудована на теологічній ідеології, яка передбачає введення декількох рівнів простору: *теологічного* (в референції до образу Святої Терези як прототипу образу головного персонажа роману – Доротеї Брук), *натуралізованого світу природи* (через референцію до оленят «fawns») та *реального людського світу* («domestic reality», «human hearts», «in the shape of uncles»). Окремою семантичною лінією виступає ідеалістичний простір людей «human hearts, beating to a national idea», як індексація змін політичного, соціального та релігійного формату в суспільстві Англії періоду Вікторіанства. Протиставлення буденності існування людства ідеалістичним ідеям Терези подано квеситивом:

«Theresa's passionate, ideal nature demanded an epic life: what were many-volumed romances of chivalry and the social conquests of a brilliant girl to her? Her flame quickly burned up that light fuel; and, fed from within, soared after some illimitable satisfaction, <...> which would reconcile self-despair with the rapturous consciousness of life beyond self. She found her epos in the reform of a religious order» [17, с. 3].

Індокси-номінативи «romances of chivalry», «social conquests of a brilliant girl» утворюють одну смислову лінію, яка імплікує фемінне сприйняття Романтизму через символ лицарства як емблему сентименталізму. Водночас іконічні знаки «Theresa's passionate, ideal nature», «her flame», «burned up» експлікують опозицію між пропонуваними ідеалами тогочасного суспільства та характеротворчим потенціалом персонажа, максимально екстеріоризованим на вищі рушійні сили релігійного порядку. Містифікований релігійний світ вербалізується через метафору «примирення само-відчаю через ви-

хід за межі власного я» (the rapturous consciousness of life beyond self»), з подальшим служінням Вищій силі «the Supreme Power».

Ця метафора актуалізує й денотативний вимір містифікованого каналу комунікації з Богом через пропонований Св. Терезою формат «містичної молитви», яка передбачала чотири фази розвитку. За цією теорією, практикуючи «містичну молитву», людська свідомість проходить декілька стадій, де остання з них полягає в переживанні екстатичної божественної ейфорії. Однак, перехід до цього стану може також бути непередбачуваним, «rapturous» – expressing extreme pleasure or enthusiasm for somebody/something [9]. Ось чому опис практик релігійної містифікованої молитви [13] потребує культурологічного коментаря, оскільки необхідного уточнення потребує розуміння теологічної світобудови у Джордж Еліот.

Завдяки теологічному контексту, жіночий персонаж Доротeya Брук не лише типізується шляхом поширення характеристик Св. Терези на інших жінок «людського роду» через надання форми множини власному іменнику (Theresa – Therasas), але й стає **прототиповою культурною категорією** (Джордж Лакофф), яка розкривається через певний ментальний образ, що викликає швидко ідентифікацію в перцептивному аспекті, функціонально спирається на схожу моторну програму та репрезентується аналогічними комунікативними ходами.

«Many Therasas have been born who found for themselves no epic life wherein there was a constant unfolding of far-resonant action <...> they tried to shape their thought and deed in noble agreement; but after all, in common eyes their struggles seemed mere inconsistency and formlessness; for these later-born Therasas were helped by no coherent social faith and order which could perform the function of knowledge for the ardently willing soul. Their ardour alternated between a vague ideal and the common yearning of womanhood; so that the one was disapproved as extravagance, and the other condemned as a lapse» [17, с. 3].

У вищенаведеному уривку унікальність номінації Св. Терези розростається до загальної назви на позначення жіноцтва «womanhood» взагалі, які за певних соціально-історичних обставин не змогли реалізувати свій життєвий потенціал через зневіру у власних силах та відсутність відповідної форми вияву своїх думок

у поєднанні з вчинками: «shape their thought and deed in noble agreement». У номінативах «the function of knowledge for the ardently willing soul», «a vague ideal and the common yearning of womanhood» віддзеркалюється два аспекти гендерної поведінки жінок, які протиставлені один одному та визначаються узвичаєними практиками. З одного боку, базові потреби особистості: прагнення ідейного втілення, суголосного прагненню жіночої душі «ardently willing soul», і традиційного бажання «жіночого щастя», як відображення очікувань та ставлень суспільства. Саме в позиції такого вибору опиняється Доротея Брук, яка, відчувши прагнення до наукового пошуку Едварда Казабона, приймає його пропозицію одруження, роблячи одну з ключових помилок свого життя й витісняючи жіночі бажання у підсвідоме:

*«A new Theresa will hardly have the opportunity of reforming a **conventual life**, any more than a new **Antigone** will spend her heroic piety in daring all for the sake of a brother's burial: **the medium in which their ardent deeds took shape is for ever gone. But we insignificant people with our daily words and acts are preparing the lives of many Dorotheas, some of which may present a far sadder sacrifice than that of the Dorothea whose story we know**» [17, с. 688].*

Матеріал дослідження засвідчив домінування імплікатури спадковості поколінь, реалізованої через ремінісценцію ідеї «Вічного повернення» Ф. Ніцше. Взаємозв'язок дій, думок, почуттів та слів звичайних людей в романі Джордж Еліот «Middlemarch» щонайкраще маніфестує думку про перебування людини в загальному світовому континуумі, про взаємозалежність людських світів, Умвельтів, в контексті більш глобальному, теологічному. Цитуючи Ніцше: «Буття з'являється кожної миті, докруги кожного «тут» перекочується куля «там». Скрізь середина» [3, с. 217–218]. Цей глобальний вимір важливості людського буття подано через *ландшафтну метафору*, як віддзеркалення взаємозв'язку природного впливу та людини, коріння якого сягають самих початків людського існування. Важливо, що в обох випадках Джордж Еліот розглядає роль жінок у нерозривному зв'язку із природним і суспільним, як специфічної форми контамінації ідей одного покоління з іншим саме через *жіночий агенс*, який через повторення та відродження в нових соціокультурних умовах сприяє накопиченню (іноді по краплині) того

важливого досвіду, завдяки якому можливі суспільні зміни краплина за краплиною набувають більш глобального масштабу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вернадский В.* (1991). *Научная мысль как планетное явление.* М.: Наука.
2. *Маслова В.*(2001). *Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.* М.: Академия, 208 с.
3. *Ніцше, Ф.* (1993). *Так казав Заратустра. Жадання влади.* К. : Основи, Дніпро.
4. *Шаховський В. І.* (2008). *Емоції – думки в художній комунікації. Мовна особистість: соціолінгвістичні та емотивні аспекти.* Волгоград-Саратов, 2008. С. 81–131.
5. *Brandt, A.* (2011). What is cognitive semiotics? A new paradigm in the study of meaning, *Signata*, 2, URL: [http:// signata.revues.org/526](http://signata.revues.org/526); DOI : 10.4000/signata.526
6. *Buergelt, P. et. al.* (2017). Living in harmony with our environment: A paradigm shift. In D. Paton, & D. Johnston (Eds.), *Disaster resilience: an integrated approach* (2nd ed., pp. 289-307). Charles C. Thomas Publisher Ltd.
7. *Carbaugh, D.* 1996. Naturalizing communication and culture. In *The symbolic earth: Discourse and our creation of the environment*, ed. J. Cantrill and C. Oravec, 38–57. Lexington, KY: University Press of Kentucky.
8. *Carbaugh, D.* 1996. *Situating selves: The communication of social identities in American scenes.* Albany, NY: State University of New York Press.
9. Definition of *rapturous adjective* from the Oxford Advanced Learner's. Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/rapturous>
10. *Lavrenova, O.* (2019). *Spaces and Meanings: Semantics of the Cultural Landscape.* Springer, 216 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-15168-3>
11. *Lavrenova, O.* (2021). Games with Space. *Epistemology & Philosophy of Science* 2021, Vol. 58, no. 1, pp. 178–196 DOI: <https://doi.org/10.5840/eps202158117>
12. *Mazzeno, L., Morrison, R.* (2017) (eds.), *Victorian Writers and the Environment: Ecocritical Perspectives.* Abingdon: Routledge, pp. VIII, 260.
13. *Merkur, D.* *Mystical states.* URL: <https://www.britannica.com/topic/mysticism/Mystical-states>
14. *Scollo, M. & Milburn, T.* (2019). *Introduction: Cultural Discourse Analysis -Yesterday, Today, and Tomorrow.*
15. *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*, (1998). Edited by Richard Kerridge and Neil Sammells. New York: ZED Books. 246 pp.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Eliot, G. (1994). Middlemarch. Wordsworth Classics. 688 p.*

Inna LIVYTSKA, PhD, Associate Professor
National University of «Kyiv-Mohyla academy», Kyiv
ORCID ID: 0000-0002-8295-948X

LANDSCAPE SEMIOTICS OF SUBJECTIVITY IN THE ENGLISH NOVEL OF THE 19th CENTURY

Semiotic relations between the homo sapiens and his/her topos or environment have recently become the focus of eminent or mediated fictional subjective modeling. In the course of research with the tools of the cultural discourse analysis (CDA), a range of communicative practices has been unveiled. These include among others verbalized images of the topi, descriptive outlines of the localities and directions, ways of showing, symbolic representations of typical animals, topographic lexis, verbal and non-verbal means of the visualization of the surroundings etc. The object of the research constitutes the semiotic potential of the "ethnic-physical nomenclature", which presupposes the application of the cultural discourse analysis to the environment as a form of subjectivized reality of the human being. Victorian writers provide us with the well of unlimited material in this respect as the experiencing subject of pre-industrial England has been portrayed as a sensitive agency in the imaginative fictional narrative world. Therefore, Victorian's world outlook becomes the research objective of ecocriticism, a new direction of critical discourse analysis. The aim of cultural discourse analysis in symbiosis with the ecocritical approach is to investigate ways and means of correlation of verbal and non-verbal discourses and their material and physical embodiment in culture. Ecocritical reference to the Victorian period has been considered prolific in terms of discursive means disclosing complicated relations of the approaching technological progress, great discoveries in the human physic and Nature. Positing the human being in the centre of all the animal species stressed a universal character of semiosis, where the global ecological view was put on the core of the scientific and fictional manifestation. A prominent example of this cosmological feeling is seen in a close correlation of the narratives with the setting and psychological foregrounding in the novel of George Eliot "Middlemarch", where the main character Dorothy Brooke symbolizes the Nietzschean idea of eternal return, demonstrating clear awareness of George Eliot of the evolution of species multiplied by theological subtext.

Keywords: *topos, semiosphere, ethno-physical nominations, Victorians, emotional subject, George Eliot, cultural discourse analysis (CDA).*

REFERENCES

1. Vernadskyi V. (1991). *Nauchnaia mysl kak planetnoye yavlenye*. M.: Nauka.
2. Maslova V.(2001). *Lynhvokulturolohyia: Ucheb. posobyе dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenyi*. M. : Akademiya, 208 c.
3. Nitshe, F. (1993). *Tak kazav Zaratustra Zhadannia vlady*. K. : Osnovy, Dnipro.
4. Shakhovskiy V.I. (2008). *Emotsii – dumky v khudozhnii komunikatsii. Movna osobystist: sotsiolinhvistychni ta emotyvni aspekty*. Volhohrad-Saratov, 2008. S. 81–131.
5. Brandt, A. (2011). What is cognitive semiotics? A new paradigm in the study of meaning, *Signata*, 2, URL: [http:// signata.revues.org/526](http://signata.revues.org/526); DOI: 10.4000/signata.526
6. Buergelt, P. et al. (2017). Living in harmony with our environment: A paradigm shift. In D. Paton, & D. Johnston (Eds.), *Disaster resilience: an integrated approach* (2nd ed., pp. 289–307). Charles C. Thomas Publisher Ltd.
7. Carbaugh, D. (1996a). Naturalizing communication and culture. In *The symbolic earth: Discourse and our creation of the environment*, ed. J. Cantrill and C. Oravec, 38–57. Lexington, KY: University Press of Kentucky.
8. Carbaugh, D. (1996b). *Situating selves: The communication of social identities in American scenes*. Albany, NY: State University of New York Press.
9. Definition of *rapturous adjective* from the Oxford Advanced Learner's. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/rapturous>.
10. Lavrenova, O. (2019). Spaces and Meanings: Semantics of the Cultural Landscape. Springer, 216 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-15168-3>.
11. Lavrenova, O. (2021). Games with Space. *Epistemology & Philosophy of Science*, Vol. 58, no. 1, pp. 178–196 DOI: <https://doi.org/10.5840/eps 202158117>.
12. Mazzeno, L., Morrison, R. (2017) (eds.), *Victorian Writers and the Environment: Ecocritical Perspectives*. Abingdon: Routledge, , pp. viii, 260.
13. Merkur, D. *Mystical states*. URL: <https://www.britannica.com/topic/mysticism/Mystical-states>.
14. Scollo, M. & Milburn, T. (2019). *Introduction: Cultural Discourse Analysis - Yesterday, Today, and Tomorrow*.
15. *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*, (1998). Edited by Richard Kerridge and Neil Sammells. New York: ZED Books. 246 pp.

ILLUSTRATION MATERIAL

1. *Eliot, G. (1994). Middlemarch. Wordsworth Classics. 688 p.*

Дата надходження до редакції – 24.11.2021

Дата затвердження редакцією – 12.12.2021